

VELBYRDIGE KONG HANS AV VARDØ

John (Hans) Cunninghams virke som slottsherre i Finnmark 1619-1651

Av *Rune Blix Hagen*, UiT Norges arktiske universitetet

(Trykt i *Årbok for Vardø 2016*, Vardø Museumsforening, s.14-27.)

Uansett om embetets tittel var lensmann, amtmann eller fylkesmann er det ingen som har sittet i stillingen i Finnmark så lenge som John Cunningham, ofte bare omtalt som «Hans Koning» i Vardø. Han ble utnevnt av kongen til hovedlensmann i mars 1619 og satt med Vardøhus len i ikke mindre enn 32 år inntil han forlot Vardø i juni 1651. Perioden faller sammen med hard forfølgelse av trollfolk, særlig i Øst-Finnmark. Mye av det som er skrevet om Cunningham handler ofte om hans mulige befatning av trolldomssaker. I denne artikkelen skal vi derimot sette større fokus på hans gjøremål utover trolldomsprosessene.

Da den nye lensinnehavere for første gang steg i land i Østervågen i Vardø tidlig på høsten 1619, var det snakk om en skotsk mann i 45 års alderen med lang erfaring bak seg. Han kom ikke direkte fra Skottland slik mange ofte framstiller det, men fra et drøyt 15 års langt opphold i Danmark bak seg med bopel i Helsingør. Grunnen til at han fikk Vardøhus i len lå nettopp i hans gjøremål med utgangspunkt i denne byen. For å forstå hans bakgrunn skal vi legge en kort avstikker til en av de viktigste byene i Skandinavia på denne tiden. Hans sentrale posisjon i den dansknorske marinen hadde han fått etter kong Christian IV fikk anbefalt mannen gjennom sin svoger, kong James VI og I av Skottland og England. Den danske kongen hadde gjennom flere år gjort gode erfaringer med dyktige skotter i marinen. Cunningham var født omkring 1575 i på et gods like utenfor den skotske kystlandsbyen Crail.

Helsingør

Helsingør lå ved Øresund og var stedet for innkreving av Øresund-tollen – det aller viktigste inntekstgrunnlaget til den sittende dansknorske kongen mellom 1596 og 1648; Christian IV. Like ved byen hadde Danmarks nye festningsverk, Kronborg, blitt oppført i 1577. Byen ved sundet var ikke bare en innfallsport til Østersjøen, men dessuten viktig for kontakten med Norge. En livlig handelskontakten mellom Helsingør og Bergen fikk også betydning for Finnmark. Ikke så rent få, både kvinner og menn fra Helsingør, kom vi via Bergen til Vardø og andre steder i Finnmark på 1600-tallet.

Cunningham kom til Vardø fra posisjonen som admiral og orlogskaptein i den dansknorske marinen. Med utgangspunkt i Danmarks nest største by på den tiden hadde han

opparbeidet seg en meget sentral posisjon innen sjøfart og marine. Kjennskap og erfaring fra oppdrag i arktiske farvann var den viktigste årsaken til at han fikk stillingen i regimets viktigste kystvaktpost mot utsatte grenseområde langt mot nordøst. Kongen trengte en dyktig mann til å ta seg av presserende indre og ytre utfordringer i nordområdene. Og det fikk Majestetet i aller høyeste grad.

I Helsingør bodde Cunningham i Stengade midt i byen og hadde god kontakt med en relativt stor skotsk koloni i byen. Litt lenger nord i samme gate bodde hans gode venn og ekspedisjonsadmiral James Hall, opprinnelig fra havnebyen Hull i det østlige England. I nettverket inngikk Bastian Hess, som Cunningham seinere skulle få med seg nordover. Som vi skal se, fikk ikke Cunningham ubetinget glede av å ha rekruttert Hess til fogdetjeneste i Finnmark. Det har sammenheng med en av Johns nære slektninger, kapteins Thomas (Tamis) Cunningham, som også holdt til i Helsingør og som faktisk kom til Finnmark mange år før hans søskenbarn. Et uvennskap mellom Bastian og Thomas førte til basketak og duell da de to møttes i Vardø et stykke ut på 1620-årene.

Like over gaten for Cunninghams kjøpmannsgård i Stengade bodde hans kommende kone Christin Wedderburn. Hun hadde sine røtter i samme område som han. De kom begge fra Fife i Skottland, men møttes trolig først i Danmark. Giftemålet fant sted i Helsingør i 1607 med kong Christian IV blant bryllupsgjestene. Kongen hadde latt seg imponere over skottens første store bragd i dansknorsk marinetjeneste, nemlig den store gjenoppdagelsen av Grønland.

Grønland

I mai 1605 ble James Hall og John Cunningham sendt ut på et tokt til Grønland. Kristian Kwart hadde utrustet ekspedisjonen med tre skip for å gjenopprette sin suverenitet med det voldsomme øyområdet langt mot nordvest. Ekspedisjonen var tilbake i København i august 1605 med verdifulle kartografiske data og mineraler. Kongen oppfattet ekspedisjonen som meget vellykket, og den har i ettertid blitt omtalt som gjenoppdagelsen av Grønland.

Håpet om å finne sølvmalm gjorde at en større ekspedisjon ble utrustet året etter. Under Grønlandsferden i 1606 var Cunningham skipskaptein på marineskipet *Lion*, mens James Hall var øverst kommanderende for hele orlogsflåten på fem skip. Ekspedisjonen hadde denne gang som formål å kartlegge kysten av Grønland og undersøke muligheten for

handelsvirksomhet. Et tredje tokt dro ut mot vest i 1607 fortsatt med Hall som leder, men denne gangen uten at John Cunningham deltok.

Under den første ferden til Grønland røvet ekspedisjonen med seg urfolksprøver tilbake til Danmark. Noen inuiter ble med tvang kidnappet og vist fram for kongen og befolkningen i København som eksotiske skapninger fra nordområdene. Det fortelles at noen av disse inuitene slo seg vrang på overfarten tilbake til København. «De skrek og oppførte seg som troll», heter det i beretningen fra ekspedisjonen. Cunningham tok selv affære da han rett og slett skjøt og drepte en av dem til skrekk og advarsel for de andre. For øvrig ble James Hall gjenkjent av grønlenderne under en nye ekspedisjon utsendt fra England i 1612 og drept på stedet som hevn for affæren i 1605.

At Cunningham var en brutal herre som viste å sette seg i respekt går fram av rapporter fra hans mange tokt i Østersjøen og Nordsjøen. Etter å ha blitt slått gul og blå av kaptein Cunningham, klaget en hollandsk skipper i 1610 på skottens hardhendte behandling under et raid i Østersjøen. Klagemålene ble ikke tatt til følge, og Cunningham fortsatte sin kamp mot utlendinger, sjørøvere, fribyttere og andre som seilte ulovlig i kongens farvann. Flere inspeksjonsreiser førte han til kysten av Norge, til Svalbard i 1615, til Nord-Norge, Færøyene og Island i 1616. Oppgaven til det sistnevnte toktet var å fakke pirater som angivelig herjet i Nordsjøen. Under Kalmarkrigen mellom Danmark-Norge og Sverige 1611-1613 spilte han dessuten en betydningsfull rolle på tokt mot svenskene i Østersjøen.

Finnmark i krise

Utfordringene sto i kø for den nye lensinnehaveren. Den gode tiden var for lengst over og krisekonjunktorene ble bokstavelig talt verre for hvert år fra 1620 og utover. Et kaldere klima, ofte omtalt som den lille istid, rammet i særlig grad marginale strøk slik som fiskeværerne i nord. Uvær krevde flere liv på sjøen, nødvendige forsyninger uteble og fiske slo ofte feil. I kjølvannet fulgte direkte matmangel og sult langs den værharde Finnmarkskysten. I flere tilfeller både mot slutten av 1620-åra og utover 1630-åra hører vi at Cunningham stilte noe av festningens kornreserver til disposisjon for å avhjelpe de verste hungersperiodene blant kystbefolkningen.

Balansegangen mellom hensynet til bergensborgernes handelsprivilegier og en befolkning som ikke fikk livsnødvendige forsyninger, var vanskelig. Hele utrederordningen

med forsyninger, kreditt og handel var i oppløsning. I kjølvannet fulgte tuskhandel i strid med monopol- og privilegiepolitikken som regimet førte på denne tiden. Cunningham fikk instruks om å rydde opp i konflikten mellom ulike handelsaktører. Han var forøvrig en av dem som vurderte å importere korn fra Russland, lenge før pomorhandelen ble en realitet. Blant allmuen gikk han for å være en lokal konge, noe tilnavnet «Hans Konge» antyder. Cunninghams oppriktige omsorg for sine undersåtter brakte han i et motsetningsforhold til de bergenske handelsborgerne. Kjøpmennenes klager til kongen førte imidlertid ikke fram. På tingsamlinger fikk han støtte fra den lokal fiskeribefolkningen. De hadde intet å utsette på han, var omkvedet.

Ytre og indre spenninger

Den utenrikspolitiske situasjonen var langt fra avklart. Hollendere, briter, baskere og franskmenn seilte gjennom Bussesundet uten å betale toll og avgifter. Svensker og russere presset på i de usikre grenseområdene. Cunningham har uten tvil gjort en betydningsfull innsats for å bevare Finnmark som del av Danmark-Norge. Sammen med en liten gruppe av handplukkede dyktige medarbeidere gjorde lensherren Vardø til en særs viktig etterretningspost overfor skipstrafikk, oppkreving av skatt, grensetvister og ikke minst når det gjaldt rapporter om grensefolkets tilsynelatende upålitelighet.

Integrasjonen av det samiske urfolket i den dansk-norske staten som for alvor tok til i denne perioden, betydde store utfordringer for myndighetsutøvelsen i Finnmark. Kampen om privilegier til de rike lakseelvene i Tana og Alta var en del av dette bildet. Som lensinnehaver forvaltet Cunningham selv disse rettighetene og kom således i konflikt med samenes sedvanerett da han fra 1629 begynte å forpakte bort sine rettigheter til danske, hollandske og norske handelskompanier. Etter det som betegnes om et rovfiske av elvelaks på midten av 1630-tallet kom det til kraftige konfrontasjoner med samene. Rettsforfølgelse med anvendelse av strenge straffer ble tatt i bruk mot opprørske samer utover 1630-tallet. Ei stund var det faktisk så ille at regimet vurderte å sende regulære hærstyrker nordover for å slå ned militante samegrupper. I flere av disse sakene ser vi tydelig hvordan fogd og sorenskriver kobler trolldomsanklager sammen med andre forbrytelser nærmest for å understreke oppfatningen om samenes ondskapsfulle natur.

Vardøhus

I tiden før John Cunningham kom til Vardø kom det ofte skildringer av den usle og falleferdige festningsverket på øya. De som besøkte Vardø på begynnelsen av 1600-tallet formidlet et nedslående inntrykk av festningen. Den var ikke særlig sterkt befestet. Festningsvollene var i ferd med å rase sammen og kunne vanskelig holde stand mot angrep fra et godt utrustet skip. Cunningham fikk streng kongelig beskjed om å gjøre noe med elendigheten, men uten tilskudd fra den kongelige kasse. Bygningene inne på festningen skulle repareres og vedlikeholdes, men for egen lomme.

Til sammen brukte lensinnehaver John Cunningham rundt 2000 riksdaler på å utbedre festningen både når det gjaldt festningsvollene og selve bygningene innenfor. Han satte i gang omfattende reparasjoner, oppgraderinger og bygde i tillegg opp flere nye hus på festningsanlegget. Blant annet fikk han ført opp et nytt fengsel inne på festningsområdet mot slutten av 1640-åra. Fengslet fikk seinere navnet *trollkvinnefengselshullet*. Til eget formål innredet han en liten vinterstue hvor han til daglig holdt til. Stuen hadde seks vinduer ut mot festningsgården og var utstyrt med ølkjeller, matskap, kammers og loft. På loftet sto kisten med kongens brev og andre verdifulle arkivsaker. Gamle Vardøhus festning i Østervågen har trolig aldri tatt seg så godt ut som nettopp i denne lange perioden fra 1619 til 1651.

Russland

Forholdet til Russland var spent og høyst uavklart utover 1600-tallet. Gjennom sine befalingsmenn på Vardøhus fikk kongen ansatt fjellfogder i Finnmark. Ordningen hadde gamle røtter, men ble fra begynnelsen av 1600-tallet utbygd og tatt mer alvorlig. Med Vardø som utgangspunkt skulle fjellfogden en gang hvert år reise fra Vardø over Nordfjellet til Malmis (Kola by) for der å legge fram regimets territoriale krav overfor den russiske myndigheter i regionen. Disse såkalte pretensjonsreisene pågikk helt fram til 1813.

John Cunningham, forsøkte i 1621 å avskaffe reisen mellom Vardø og Malmis. Han mente den var til liten nytte og ville spare kongen for en kostbar utgift. Imidlertid svarte kong Christian IV at reisen til de russiske grenseområdene var viktig. Cunningham ble pålagt å fortsette med å sende sin fogd østover for å legge fram Hans Majestets krav med hensyn til skatt og landområder. Hvert år under Cunninghams lange periode på grensefestningen måtte han legge fram årlige regnskap for Malmis-reisen. Disse ble nøye kontrollert og revidert i København. Lensinnehaveren fikk dessuten streng beskjed om å gjøre seg kjent med

fredsbedingungen etter Kalmarkrigen mot Sverige (1611-13) og sørge for at disse ble etterlevd. Det betydde i klartekst at svenskene ikke skulle bevege seg inn på norsk område for å handle eller kreve skatt av nordmenn eller kystsamer.

I 1618 truet Christian IV med å bruke makt overfor Tsarriket angående Kolahalvøya, mens tsaren på sin side krevde at Vardøhus festning måtte rives fordi den sto på russisk territorium. Dansk-norske krigsskip ble sendt nordover for å inspisere havnene og oppbringe utenlandske skip som seilte uten pass. Og tsaren sendte nye klagebrev til København. I følge tsaren hadde krigsfartøyer under ledelse av admiral Jens Munk gjort skade på russisk eiendom for 50.000 rubler under plyndring og overfall i 1623. På returen fra oppdraget i Russland var for øvrig Jens Munk innom Vardø og kom til å bli vitne til en nokså besynderlig episode, som vi snart skal se nærmere på. Forholdet mellom Danmark-Norge og Russland synes å ha vært meget spent i 1620-årene inntil kong Christian IV involverte seg i 30års-krigen på kontinentet. Perioden deretter bar preg av en mer forsonlig tone mellom de to statene. Utover de økonomiske kriseperiodene på 1600-tallet nøt Danmark-Norge blant annet godt av kornforsyninger fra Russland som kom via Arkhangelsk.

Duellen

I 1623, nærmere bestemt mandag 4. august, utspilte det seg en meget dramatisk hendelse i selve Vardø. To av John Cunninghams fortrolige venner brakte sammen i slagsmål og regelrett duell der det ble fektet både med kårde og skjold. For å forstå noen av bakgrunnen må vi gå litt tilbake i tid. I lensbetingelse fra 1619 var det slått fast at Cunningham skulle oppholde seg i Vardø året rundt. Situasjonen nordpå var såpass spent at kongen ville ha sin betrodde mann på plass sommer som vinter. Den nye lensherren kunne ikke uten videre gjøre som sine forgjengere hadde gjort med å bo i Bergen eller Danmark under mørketiden. Dersom Cunningham hadde slike behov, skulle oppholdet utenfor lenet gjøres kortes mulig og han måtte sørge for at lenet var i sikre hender.

Den nye lensherren hadde ikke vært lenge på Vardøhus før han søkte København om å få tilbringe vintermånedene enten i Danmark, Bergen eller på Bodøgaard i Nordland. Han var ofte ute av lenet både i løpet av 1620-åra og 1630-åra samt enkelte år mot slutten av 1640-åra. Hver gang forsikret han myndighetene i København, gjerne rikskansleren, om at hans forpliktelser i nordøst ville bli overlatt til hans beste menn. En av hans første fraværsperioder kom i 1622 og varte til sommeren 1623 etterfulgt av en tingreise til alle fiskeværene langs

Finnmarks-kysten. Søknaden om å dra til Bergen og Nordlandene ble innvilget og som stedfortreder overlot han Vardøhus til sin nære slektning Thomas Cunningham og sin betrodde fogd Bastian Hess, begge fra Helsingør. De to gikk absolutt ikke sammen og storbråk ble det da det oppsto kranglet om ansvarsforholdene.

Hvem var Thomas Cunningham? Jo, han var en nær slektning, trolig søskenbarn, til John (Hans) Cunningham. I kildene er hans fornavn skrevet noe ulikt; Thomis eller Tamis. Mannen hadde relativt godt kjennskap til Finnmark, ja han kom faktisk nordover flere år før John. Thomas Cunningham var nemlig leder for en mindre garnison og et marinefartøy som var stasjonert på Årøya i Altafjorden i forbindelse med Kalmarkrigen (1611-13). Hans oppgave ved Kongshus festning, et nyoppført tømmerhus på Årøya, var å stoppe svensk framrykking i Vest-Finnmark. Etter oppholdet i Alta, dro Thomas tilbake til Helsingør. I 1622 stilte han opp i Vardø for å tjenestegjøre som slottslovens forvalter i hans slektnings fravær. I ei kvittering fra juli 1622 skriver Thomas Cunningham at han er velbyrdige Hans Kønings fullmektig på Vardøhus. For å være på den sikre siden hadde lensinnehaveren dessuten bedt sin energiske fogd, Bastian Hess, om å se til at ingenting ble forsømt under hans opphold lenger sør.

Uenigheten mellom de to toppet seg i begynnelsen av august 1623. Skotten utfordret dansken til regelrett duell. Vi har gode kilder til hendelsen siden to av kongens krigsskip, *Hector* og *Gabriel*, lå i Vardø på vei sørover fra krigsoppdrag i Nord-Russland. Sjøkaptein Jens Munk samt en del andre fra kongens skip har i skriftlig form vitnet om de begivenhetene som utspilte seg på marken like i nærheten av festningen. Vi har dessuten vitneprov fra representanter for lagmannen over Nordland og Finnmark.

Det heter seg at Thomas Cunningham kom utenfor vinduet til Søren Nilsen, bergensborger og fogd i Øst-Finnmark, og utfordret Bastian Hess som var på besøk hos Søren. «Hvis du er en mann av ære, kom ut og sloss», utfordret Thomas. Hess lot seg ikke be to ganger, til tross for at Søren Nilsen prøvde å hindre sammenstøtet så godt han kunne. Kongens menn på marineskipene forsøkte også å avverge «all ulykke», men uten hell. Ute på marken møttes de to. Thomas var meget vred og gikk mot Bastian med løftet skjold og kårde. Bastian dro ut sin kårde, og de to braste sammen i regelrett fektning midt i datidens sentrale Vardø. Før kongens representanter fikk grepet inn, hadde Bastian påført Thomas skade i hode og arm. I et senere klagebrev skriver Hess at huggene bare førte til «nogen ringe skade».

John Cunningham ble meget opprørt og tok affære da han fikk høre om duellen. Han var klart på parti med sin nære skotske slektning, avsatte Hess som fogd og fra festningen lot han klokkene ringe for å få fakkert Hess. Han ble tatt, satt i jern og kastet i fengsel. På en eller annen måte klarte Hess å rømme fra fengslet, fikk båtskyss og kom seg til København der han klaget sin nød til kansleren, Christian Friis. I klagebrevet heter det at han hadde vært utsatt for mishandling og «overvold» av lensinnehaveren i «den tunge landsende». Klagemålet førte fram og Hess fikk kongens beskyttelsesbrev slik at han uten fare for sitt liv kunne dra tilbake til Finnmark for å kreve inn sine restanser, som det heter. Deretter forlot han Finnmark for godt og tok borgerbrev i Bergen i 1624. Så langt vi kan se ut fra kildene ga kongemakten ingen represalier overfor verken John eller Thomas Cunningham i Vardø.

Etter mai 1625 forsvinner Thomas Cunningham ut av kildene, men dukker så opp igjen i Vardø rundt midten av 1640-åra. Denne gangen som militær kommandant på festningen. John Cunningham har tydeligvis hatt preferanse for sin skotske slekt og prøvd å ta vare på mannen. Vi kan tale om et typisk patron-klient forhold, det vil si at lensinnehaveren beskyttet og støttet sin slektning, betrodde tjener og landsmann.

Inngiftet i dansk adel

Cunningham giftet seg for andre gang i september 1625 med den dansk adelskvinna Ellen Clausdatter Hundermark (død i 1633). Hun var i slekt med lensinnehaveren i Nordlandene Frants Kaas, og giftemålet sto på Bodøgaard, like utenfor sentrum av dagens Bodø. På denne måten giftet John Cunningham seg inn i den danske adelen og ble deleier av hovedgården Gerdrup på Sjælland. Under den første tingsamlingen på Vardøhus festning i mars 1627 tituleres han for første gang som «Hanns Cunninghems thill Gierdrup». Ekteparet fikk ingen barn, men Cunningham hadde to barn utenfor ekteskapet; Jakob Hansen Cunningham (1619-1686) og Kirsten Hansdatter (c.1620-c.1699). Sistnevnte giftet seg i Vardø med Hans Jensen Ørbeck som fra begynnelsen av 1640-åra virket som fogd hos sin svigerfar og som dessuten fungerte som slottslovens forvalter når Cunningham var ute av lenet. Også her kan vi tale om sterke patron-klient bånd mellom nære slektninger.

På et ekstraordinært ting i Vardø i slutten av november 1649 ble Kirsten lyst i «kjønn og kull» og på den måten gjort til Cunninghams rettmessige arving. Kirsten og Hans Jensen Ørbeck fikk flere barn sammen som så igjen giftet seg inn i slekter med navn som Paus,

Heiberg, Hanning, Alstrup, Munthe, Nagell, Stoltenberg og Greve. Gjennom sin datter ble altså John Cunningham et sentralt slektsledd til en rekke familier ikke bare i Norge, men også Danmark, Skottland, USA og Canada.

Etter lang og tro tjeneste for Danmark-Norge forlot John Cunningham Vardø like etter hans siste tingsamling mot slutten av mai 1651. Den gamle mannen døde så på adelsgården Gerdrup på Sjælland i slutten av 1651 og ble bisatt i Eggeslevmagle kirke på Sjælland i Danmark 9. desember 1651. Mot slutten av lensperiode gikk det stygge rykter om at kongen hadde en «børnelensmann» i Vardøhus.

Kong Hans

I John Cunningham fikk Vardøværingene en streng, bestemt og til tider omsorgsfull kongelig befalingsmann i en lange krisepreget periode for Finnmark. På sett og vis kan vi vel si at han var rette mannen på rett sted til rett tid. De mange innenriks- og utenrikspolitiske utfordringene klarte han å takle på en slik måte at Finnmark ble holdt sammen og bevart som en stadig mer integrert del av det store fyrsteriket som Danmark-Norge var på første del av 1600-tallet. Til tross for kriger og landavståelse forble Finnmark en del av regimet, ikke minst takke være Cunningham og hans menn på Vardøhus.

Folk flest i Vardø hadde vel et noe fryktinngytende respekt for mannen enten han nå ble kalt slottsherre, junker, hovedlensmann, kongelig befalingsmann over Vardøhus len - eller rette og slett Kong Hans av Vardø. Tatt i betraktning den lange tjenestetiden må Cunningham selv på en eller annen måte ha likt arbeidet med de mange utfordringene i nord. Den lange perioden er dessuten et vitnesbyrd om at kongen hadde tillit til mannen og var fornøyd med den måten Cunningham ivaretok regimets nordområdepolitikk. På en beundringsverdige måte har skotten balansert motstridende krefter i ei ytterst vanskelig tid for unionens viktige forpost i nord.

RAMMETEKSTER:

Heksene

Ut fra de kildene vi har ble 52 mennesker formelt anklaget for en eller annen type trolldomskriminalitet i perioden 1620 til 1650. 42 av disse menneskene fikk dødsdom. Bevarte kilder fra disse trolldomssakene viser at Cunningham var til stede ved behandlingen av 10 anklagede; tre kvinner fikk dødsdom i 1620 og 1621, i 1625 var han vitne til at tre menn fikk bot for helbredende magi, høsten 1632 griper han inn og utsetter trolldomssaken mot tre

kvinner og i 1647 var han vitne til at lagmann Mandrup P. Schønnebøl frifant ei mistenkt trollkone og ga sorenskriveren ei klekkelig bot for urettmessig anklage og tingrettsdom.

Kun i ett tilfelle, fra høsten 1632, forteller rettsreferatene at Cunningham involverte seg direkte i avhøret ved å stille spørsmål til ei eldre kone med navn Lisbet fra Vardø. Han ville vite om hun «kunde nogit med signen, manen eller mellen». Det betyr at han ønsket å høre om hun behersket former for hvit magi. Spørsmålet er basert på den delen av trolldomsforordningen fra 1617 som behandler helbredende magi. Saken mot Lisbet ble utsatt. Hun fikk dødsdom i 1638 uten at lensherren var til stede.

Det er ingenting som tyder på at Cunningham har spilt noen aktiv pådrivende rolle i de mange trolldomsprosessene. Han ser heller ikke ut til å ha hatt noen befatning med hekseforfølgelse i Skottland eller Helsingør. Prosessene i Vardøhus har vært flittig kjørt av fogdene i samarbeid med sorenskrivere og underfogder. Dette gjelder særlig sorenskriverne Niels Jensen Zahl og Johan Borkenfeldt og fogdene Søren Nilsen og Jørgen Knutsen. På den annen side kan vi si at Cunningham har latt trolldomsprosessene gå sin brutale gang med et slags stilltiende samtykke.

Trolldomssaker (antall mennesker) i Finnmark 1620-1650

Etnisitet og kjønn	Antall dødsdommer	Totalt antall mennesker
Samiske menn	6	6
Samiske kvinner	3	3
Norske menn	0	5
Norske kvinner	33	38
Totalt	42	52

Kjønn og Kull

«Huor da velb. Hans Kønninghame for retten haffuer opstaaed, med goed betenchende och beraad hue, och frembkaldet sin slegfred datter erlig och gudfrøchtige quinde Kirsten Hansdatter och tinglyste hende effter lougen vdj kiønn och kiold sin rette arffuing at uere, och derpaa fuldkomelige schiødte hende och hendes hosbond Hans Jensen Ørbeck, samt deres børen och arffuinger, en hans kiøbstedgaard ligendis vdj Helsingør efftersom den nu vdj alle maader begreffen och forre fundet ehr. Och eller hans rette arffuinger at uere som før ehr meldt, naar Kongl. Maytz. och andre hans creditorer ehr affbetaldt».

Tingbok nr 3 (1648–1654), fol.007b, Sorenskriveren i Finnmark, Statsarkivet i Tromsø)

Litteratur og kilder:

Forestilling til Kongens Kanselli om laksefiskeriene i Tana og Alta elver, som er forunt Bergen borgerne mot avgift (udatert etter 1629),
Danske Kanselli, skap 14, pk.18b,Litra GG, Riksarkivet, Oslo.

Hagen, Rune Blix. *Ved porten til helvete. Trolldomsprosessene i Finnmark*, Oslo 2015.

Meldrum, Ronald M. (ed.) *Letters of James I to Christian IV 1603-1625*, (Mikrofilm). The Harvester Press, Sussex 1977.

Murdoch, Steve. *Network North: Scottish kin, commercial and covert associations in Northern Europe, 1603-1746*, Leiden 2006.

Nielsen, Jens Petter. *De glemte århundrene 1520-1826*, Alta 1990.

Norske innlegg 1623, Mikrofilm ved Statsarkivet i Tromsø.

Norske Rigs-registranter, 5,6,7,8,9 og 10, Christiania 1865-1887.

Pedersen, Laurits. *Helsingør i Sundtoldtiden 1426-1857*, Nyt nordisk forlag, Helsingør 1926.

Robinson, Robb. "Captain Thomas Marmaduke, James Hall and Northwest Fox", (manuskript, University of Hull 2015).

Tingbok for Finnmark 1620-1633. Redigert av Hilde Sandvik og Harald Winge, Oslo 1987.

Tingbok 3, 15.08.1648 - 13.03.1654 (Tingbok 8 etter moderne ordning), Statsarkivet i Tromsø (manus, transkribert av Per Einar Sparboe).